

MAANÕUKOGU

Protokoll nr. 71.

Koosolek 1. veebruaril 1919 Toompea lossi Valges saalis,
Tallinnas.

Koosolek kell ½ 1 l.

Koosolekust võtavad osa 41 maanõunikku: J. Koort, T. Laur, J. Parik, O. Strandmann, J. Kurvits, M. Meos, P. Põld, K. Virma, Chr. Arro, A. Kurrikoff, Hans Roos, Jul. Seljamaa, H. Pöhl, Ed. Kansmann, K. Parts, J. Lasn, A. Podrätshik, P. Johanson, K. Grau, M. Kiirats, A. Birk, H. Raudsepp, F. V. Mikkelsaar, K. Ast, J. Jaakson, K. Saral, J. Kärner, J. Reintam, Joh. Kuk, T. Kuusik, H. Kruus, J. Raamot, J. Temant, Victor Neggo, J. M. Ainson, K. Baars, A. Veiler, J. Lehmann, H. Riiberg, Max Bock, A. Kohver.

Koosolekut juhatab esimees A. Birk.

Protokolli kirjutab sekretäri abi H. Raudsepp.

Päevakord:

1. Maapäeva avamine.
2. Ajutise Valitsuse võimupiiride küsimus.
3. Maapäeva liikmete isikupuutumatause ja sõjaväeliste kohuste küsimused.

1. Maapäeva avamine.

Maapäeva esimees A. Birk avab koosoleku järgmise kõnega: „Herrad Maanõukogu liikmed! Ajutine Maanõukogu, kes on tegelikult kõrgema võimu kandjaks Eestis ja sarnasena ka liiduriikide poolt on tunnustatud, astub täna kolmandale istumisjärgule Eesti iseseisvuse ajal kokku.

Esimene istungjärk läinud aasta novembrikuul oli pühendatud hädaliste korraldussammude tegemisele meie algava noore riigi elus. Sellele järgnes lühikene istumisjärk aasta lõpul, mille peasihiks oli väljaspoolt kaitse ja abi nõutamine iseäranis üleskutse läbi maailma demokraatiale idast pealetungiva vaenlase vastu, kes tol ajal ähvardavalt kaugele Eesti pinnale oli tunginud. Nüüdne istumisjärk pühendatakse sündmustele ja vahekorrale, mis viimase kuu jooksul valminud ja mis sedavõrd tähtsad, et maa esitus neist vaikides mööda ei või minna.

Siin peistab meile kõige pealt silma suurejooneline pööre meie pikal väerinnal. Kui üle kuu eest vaenulised väed seitsmesse maakonda olid tunginud, neist mõned täielikult oma alla võtnud ja isegi juba meie pealinna järele käe maa ja mere poolt välja sirutasid, siis on nad praegu maa poolt küljest juba viimase äravõetud maakonna piirile taganemas, ja mere

poolt tunneme ennast palju enam kindlustatud olevat kui läinud aastal. Meie mannermaal võitlevad väed on merevägede ja teistest rahvustest väeosade võimsal toetusel mõne nädala jooksul isamaa pinna pealekippujatest röövlitest peaaegu lõpuni puhastanud. Paljud võitlejad on maamulda varisenud ja ei näe enam seda uut Eestit, kelle eest nad võidelnud. Nende mälestust palun püstitõusmisega austada. (Koosolejad tõusevad püsti.)

Siis paneb Eestseisus ette — Maanõukogu kui rahva esituse poolt tervituse ja tänuõnadedega pöörata vägede ja väejuhatajate poole, kes meie riigi kaitseks maal kui merel tegevuses, ja neile kinnitada, et iseseisev Eesti rahvas nende kangelas-tegusi ei unusta, mis Eesti demokraatlise vabariigi peastmiseks tema raskematel olemisetundidel tehtud ja mis võimaldavad Eesti Asutava Kogu kokkukutsumist loodetavasti ligemal ajal.

Edusammusid meie väerindadel õigelt hinnates ei saa nimetamata jätta neid põhjusid, milledest nad peale vägede kangelasemele ära olenevad. Kui mõne aja eest meie väed veel vaenlase ülejõu ees taganema olid sunnitud, siis ei olud selles süüdi mitte ainult nende puuduline varustus, vaid ka üldine rahva meeleolu, mis üksilduse tundel nukraks läinud. Samal ajal, kus teised rahvad, kes ilmasõja ajal vähem ehk olid kurnata saanud, kui meie Eesti rahvas, juba rahumaitsemisele üle lähevad, pidime meie suure legendikuriigi saagihimulise röövsalkade vastu ilma suurema ettevalmistuseta ja ainult oma jõududega võitlust algama, kui meie ei tahtnud täielikule maalaastamisele vastu minna. See teadmine halvas tegevuse võimu, sundis ikka sagedamini ja sagedamini silmi välise abi järele pöörama. Kuu aja eest aga sai rahvale ja sõdivale väele selgeks, et meie oma võitluses mitte üksinda ei ole, vaid et meid mõjuvalt väljast poolt toetada tahetakse ja ka tegelikult toetatakse. Inglise laevastiku siinolek peastis meie pealinna pealetungimise eest mere poolt ja Inglise valitsuse poolt meile üleantud Vene enamlaste sõjalaev oli suureks abiks meie operatsioonidel Narva sihis.

Ilmusid vennasrahva — soomlaste — abiväed ja võitlevad meie vägedega käsi-käes meie pikal võitlusrinnal. Tegeline toetus abivägede ja varustuse näol ja iseäranis see moraaliline mõju, mis sellel toetusel meie rahva meeleolu tõstmise peale oli, on silmapaistvateks teguriteks meie

vabastussõjas ja meie kui rahvaesituse kohus on, ja seda paneb ka eestseisus ette — tervituse ja tänuhüüdega pöörata kõigi nende riikide ja rahvaste poole, kes meie vabastusvõitlust toetanud ja edaspidi toetada tahavad.

Meie ei seisaks aga kui rahvaesitus mitte oma ülesannete kõrgusel, kui meie ikka ja ikka jälle ja iseäranis praegusel silmapilgul meelde ei tuletaks teistele riikidele ja rahvastele, et meie praegune heitlemine idast tulnud enamlaste vägedega mitte ainult ei ole sellel sihil ette võetud, et enamuselainele piiri panna, vaid et meie ühtlasi ja ühel hoobil ka oma riiklise iseseisvuse ja iseolemise eest võitleme. Eesti rahvas vabastab oma piirid aga mitte selleks, et teda jälle kord kellegi vägevama alla hakatakse paenutama. Meie rahvas on näidanud, et ta eluküps ja riigiküps on ja tahab täielise iseseisvuse vilja maitsta, mis ta nii rasketel ja keerulistel oludel enesele kätte võidelnud. Meie tegelist iseseisvust on liitriigid kuni rahukongressini tunnistanud, nüüd on rahukongress toesajaks saanud ja meie peame ütlema rahvastele ja rahukongressile, et iseseisvusele jõudnud Eesti rahval ei või tagasipööramist olla üleelatud ikkeaegadele, et meie rahva sooviks on — iseseisvaks riigiks jääda ja et rahukongress seda Eesti rahva soovi heatahtliselt vastu võttes temale jäädavalt oma rahvusvahelise kindlustuse annaks.

Edasi peab Maanõukogu riigi sisemise korra kohta ütlema, kas pole juba kätte jõudnud silmapilk, kus sõjalise tegevuse murdeaja järel rahva elu rahulisematesse roobastesse peaks juhtima ja sellekohasi korraldusi tegema hakkama, ja teiseks Asutava Kogu valimisseadust sedavõrd täiendada, et käesolev kaitsesõda ei takistaks rahulisi riigiosasi valimisi läbiviimast.

Need on lühidalt ülesanded, mis pävakorras seisavad, ja ma tahan lootust avaldada, et Maanõukogu nad kiirelt ja heade tagajärgedega läbi viib.“

2. Ajutise Valitsuse võimupiiride küsimus.

Maapäeva esimees A. Birk teatab, et Maapäeva eestseisusele istumistjärgu vahel hulk kirju ja kaebusi on tulnud, mis Ajutise Valitsuse tegevust puudutavad ja peajasjalikult Valitsuse komisсарide tegevuse vastu sihitud. 24. ja 27. nov. 1918. a. Maapäeva otsuse põhjal on Valitsuse käes seaduseandline ja täidesaatev võim, Valitsus annab seadusi välja ja on antud volituste järele kohustatud neid seadusi alles 15-päevase Maapäeva koostumise järele Maapäevale ette panema. Peaksime järele kaaluma, kas Valitsuse võimupiiride seadust ei tuleks muuta, vähemalt et Valitsus vahepeal antud seadused Maapäevale lühe-

ma tähtaja jooksul ette paneks. Et selle küsimuse pävakorrale tõusmise tarvidust põhjendada, peab eestseisus tarvilikuks sissetulnud kirju ja proteste Maapäevale ette lugeda.

Mn. J. Parik arvab, et kirjade ettelugemine Maapäevale üleliigne on. Asi tuleb anda komisjoni kätte, kes materjali läbi töötab ja ettepanekutega Maapäevale esineb.

Mn. K. Ast nõuab kirjade ettelugemist Maapäevale. Meie peame komisjonile juhtnöörid andma, selleks peame kirjade sisuga tutvunema.

Mn. J. Parik: Kui eestseisus kahe nädala jooksul ei ole seda materjali suutnud läbi töötada, mis juhtnööri võib ühel koosolekul anda?

Mn. H. Kruus toetab eestseisuse ettepanekut. Eestseisusel on õigus nõuda, et Maapäev ära kuulaks, mis temale soovitakse ette kanda.

Koosolek otsustab häälte enamusega eestseisuse poolt ette pandud materjali ära kuulata.

Sekretäri abi H. Raudsepp loeb järgmised Maapäeva eestseisusele tulnud kirjad ette: Viljandi Maakonna valitsuse teadaanne St. kapten Riigovi määruste kohta. (*St. kiri nr. 815, vaata lisa nr. 1*), Viljandi Maakonnaavalitsuse teadaanne komisсар Andressoni nimetamise asjus. (*St. kiri nr. 821, vaata lisa nr. 2*), Viljandi Maakonnaõukogu protokoll koosolekust 18.—21. jaan. 1919. a. (*St. kiri nr. 835, vaata lisa nr. 3*), Viljandi Maakonnaavalitsuse esimees Tibari telefonogramm (*vaata lisa nr. 4*), ärakiri Viljandi Maakonna komisсari teadaandest A. Looritsa tagandamise kohta. (*St. kiri nr. 869, vaata lisa nr. 5*), Viljandi maakonna komandandi käsust ärakiri Viljandi Maakonna nõukogu protokollide aresteerimise kohta. (*St. kiri nr. 867, vaata lisa nr. 6*), ärakiri Viljandi maakonnaavalitsuse ja ametnikkude protestist. (*St. kiri nr. 868, vaata lisa nr. 7*), ärakiri Viljandi Maakonna komandandi päevakäsu nr. 3. (*St. kiri nr. 866, vaata lisa nr. 8*), Tartu Maakonnaõukogu telegramm ja kiri konfliktide asjus sõjavõimudega. (*St. kirjad nr. 831 ja 836, vaata lisad nr. 9 ja 10*), Järva Maakonnaõukogu telegramm konfliktide asjus keskvalitsusega. (*St. telegramm nr. 842, vaata lisa nr. 11*).

Maapäeva esimees A. Birk teeb järgmise ettepaneku: anda ära kuulatud materjali juridilise komisjoni kätte rutuli-seks läbivaatamiseks. Komisjonile kohuseks teha muuta seadust Ajutise Valitsuse võimupiiride kohta 15-päevalise tähtaja sihis.

Mn. K. Ast: Sõjaväljal on meie hallid kangelased suure töö teinud, see on vägi-

tegu. Peaks arvama, et Maapäev kokku tulles tervitustelegramme ette loeb. Kuid selle asemel on tulnud protestid. Kesvalitsuse ja omavalitsuse vahel on terav, on tekkinud konfliktid. Mitmed sõjavõimud seljataga, kes püssirohu suitsugi ei ole näinud, avaldavad seadusevastalist ja riikliselt hädaohtlikku tegevust. Sellele tarvis piir panna.

Mn. A. Kurrikoff leiab, et ettekantud materjal ühekülgne on. Tarvis ka teist poolt kuulata. Valitsus ei ole üksi süüdi.

Mn. J. Seljamaa toetab ettepanekut etteloetud materjali komisjoni kätte anda, kes kindlate ettepanekutega Maapäevale esineks ja Valitsuse võimupiiride kohta seisukoha võtaks.

Maanõukogu (Maapäeva) eestseisuse ettepanek etteloetud materjali ja sellest tekkinud küsimusi juridilise komisjoni kätte anda, võetakse hääle enamusega vastu.

Otsustatakse juridilise komisjoni juurde täiendamiseks saata igast fraktsioonist ühe asemiku.

Koosolekut juhatab Maanõukogu abimees K. Baars.

3. Maapäeva liikmete isikupuutumatus ja sõjaväeliste kohuste täitmise küsimus.

Esimees A. Birk annab küsimuste kohta seletust. Meil on riigi põhjusseadus väljatöötamata, meie seaduseandlase kogu liikmete isikupuutumatus ja õigused ei ole selle tagajärjel kindlustatud. On juhtumisi ette tulnud, kus Maapäeva liiget trahvida ja kohtu alla võtta taheti. On tarvis kindlat seaduslist alust, mis Maapäeva liikme puutumatus kindlustab ja korra ära näitab, kuidas võib Maapäeva liikme vastu kohtulikku uurimist alata. Niisama on selgusetu Maapäeva liikme kohustused väeteenistuse asjus (sõjaväes ja KaitseLiidus.) Teeb ettepaneku neid küsimusi niisamuti täiendatud juridilise komisjoni kätte anda, kes Maapäevale rutulises korras ettepanekud teeks.

Mn. K. Ast: On ka teisi põhjusi Maapäeva liikmete isikupuutumatus seaduse vastu võtmiseks. Rahva valitud omavalitsuse tegelasi tagandatakse valdades ja maakonna nõukogus niisugusel kujul, mis rahva usaldusmeeste õigustele ei ole kohane. Võib järg tulla ka Maanõukogu liikmeteni. Seda tarvis juba ette võimatuks teha sellekohase seaduse maksma panemisega.

Mn. J. Temant: Vaenlane on aetud Narova taha, kohe on näha, et meil jälle aeg on sõnu teha. Isiku puutumatus seaduse vastu ei ole sisuliselt väielda, kuid põhjendused ei ole õiged. Peame sõjavõi-

mude tegevuse vastu tänu tundma, süüdistused pahemalt poolt on enneaegsed.

Koosolek võtab eestseisuse ettepaneku, küsimust juridilise komisjoni kätte anda, ühel häälel vastu.

Mn. K. Saral teeb ettepaneku: Maapäeva esimehe avamiseks ettekantud ettepanekud otsustab Maanõukogu jaatavalt ja teeb eestseisusele ülesandeks nimetatud ettepanekud täideviia.

Koosolek võtab mn. K. Sarali ettepaneku ühel häälel vastu.

Koosolek võtab sooviavalduse vastu, et Valitsus aruannete ettekandmisega võimalikult ruttaks ja eestseisusele teataks, kunas ettekandmine sünnib.

4. Järgmise koosoleku määramine.

Järgmine koosolek määratakse 2. veebr. kell 4 p. l.

A. Birk (allkiri).

K. Ast (allkiri).

H. Raudsepp (allkiri).

A. Veiler (allkiri).

H. Pöhl (allkiri).

LISAD.

LISA nr. 1.

VILJANDI
MAAKONNAVALITSUS

4 jaanuaril 1919

Nr. 381

Viljandis.

1) Eesti Maapäeva esinikule

2) Siseministeriumile.

Maakonnaavalitsus, arutades Viljandi linnakomandandi St.-Kaptan Riigovi täadaannet 2. jaanuarist 1919. a. milles seletakse, et paljud kohalised meie riigi vastastest kinni võetud on ja, kui peaks linnas mingisugust korrariikkumist ettetu- lema, siis saavad kõik kinnivõetud isikud ilma kohtuta viibimata mahalastud — leiab, et seesugune ähvardus, oma sisu poolest iseenesest toores ja metsik, ei vasta meie demokraatlikule riigikorrale ja alandab meid kultuura rahvaste silmis, seepärast palume Ajutist Valitsust korraldust teha, et sarnaseid täadaandeid ja määruseid mitte ei ilmuks, ja sõjaväevõimud kohustet saaksid üleüldisesse rahva- elusse puutuvad korraldused tegema oma- valitsusasutuste nõusolemisel, kes rahva eest vastutust kannavad.

Maakonnaavalitsuse Esinik (allkiri).

Liikmed (allkirjad).

Sekretäär (allkiri).

LISA nr. 2.

VILJANDI
MAAKONNAVALITSUS

5 jaanuaril 1919 a.

Nr. 383

Viljandis.

Eesti Maapäeva esinikule.

Maakonnaavalitsus, ärakuulates Sise-
ministeeriumi täadaande 31. detsembrist
1918. a. nr. 547, endise kohtupristavi
Adolf Andressoni Viljandi Maakonnakom-
misariks nimetamise kohta, täatab, et
h-ra Andressoni tuntakse Viljandis kui
kitsa silmaringi ja võimetega isikut, kes
oma väikest ametit Vene kohtus küll usta-
vusega täitis ja isegi võimalikuks pidas
Saksa Okkupatsiooni Valitsust samase
truudusega teenida, kuid kellel puudub
laiem vaimline ulatus suuremateks üles-
anneteks. Temaga kaastötamist ei pea
meie, Maakonnaavalitsuse liikmed, kes
Maakonna elu eest vastutust kannavad,
mitte võimalikuks ja kui Teda siit otse-
kohe ära ei kutsuta, siis oleme sunnitud
teesid otsima oma kohuste mahapanemi-
seks.

Maakonnaavalitsuse esinik (allkiri).

Liikmed (allkirjad).

Sekretäär (allkiri).

LISA nr. 3.

VILJANDI
MAAKONNAVALITSUS

3 jaanuaril 1919

Nr. 599

Viljandis.

Maanõukogu esinikule.

Viljandi Maakonnaavalitsus paneb siin
juures ette väljakirjad Maakonnaõukogu
protokollist 18—21 jaanuarini 1919 N 1
p.p. XIII, XV, XVII ja XVIII.

Maakonnaavalitsuse Esiniku as.

(allkiri).

Sekretäär (allkiri).

Väljakiri.

Protokoll nr. 1.

Viljandi Maakonnaõukogu koosolekust
18—21 jaanuarini 1919 a. Viljandi Maa-
konnaavalitsuse ruumides.

XIII.

Maakonnaõukogu ärakuulates Maa-
konnaavalitsuse aruande ja läbivaadates
uurimismaterjali Uue-Suislepi vallava-
nema Hans Nukk ja vallasekretääri Johan
Reinbachi vangistamise ja ametist kõr-
valdamise kohta Tarvastu komandandi
poolt ja, leides selgusetaks ning arusaama-
taks, mispärast sõjaväevõim nimetat amet-
nikud on kõrvaldanud, saatis 2 Eesti Di-
viisi Staapi kõrvaldamise põhjusi järele

kuulama Maakonnaõuniku J. Kuik ja
Maakonnaavalitsuse liikme A. Tivar, kes
tagasi tulles seletasid, et Diviisi Staabi-
üleml on täatanud, et ka temale ei ole Uue-
Suislepi vallavanema ja vallasekretääri
vangistamise ja ametist kõrvaldamise
põhjusi täada antud, mispärast tema
nimetat ametnikud vabastanud on ja ar-
vab, et nad tulevad pidada edasi ametnik-
kudeks oma kohtadel ja et nähtavasti on
selles asjas Tarvastu komandant asja-
tundmataalt talitanud.

Kõige seepärast määrab: Maakonnaava-
litsust kohustada Uue-Suislepi vallavane-
mat ja vallasekretääri oma ametitesse
tagasi säädma.

Õige.

Maakonnaavalitsuse sekretäär (allkiri).

Väljakiri.

Protokoll nr. 1.

Viljandi Maakonnaõukogu koosolekust
18—21 jaanuarini 1919 a. Viljandi Maa-
konnaavalitsuse ruumides.

XV.

Maakonnaõukogu tähelepanes, et
Keskkvalitsuse korraldusel on 1. jaanuarist
s. a. kõik ametlikud postisaadetused era
postisaadetustega ühetaoliselt postimaksu
alla pandud, millest järeldama peab, et
Postivalitsus tahab omale teiste valitsus-
astuste kulul sissetulekuid soetada, ilma
seda arvesse võtmata, et omavalitsusasu-
tused juba küllalt postikuludega, iseäranis
veoga, koormatud on, pääleselle mitmel-
pool veel maal postiasutusi toetavad, otsus-
tas: ühinedes postimaksu asjas Harju ja
Pärnu Maakonnaavalitsuste protestidega
ja neis esile toodud põhjendustega ning
kavatsustega, paluda vabastamist posti-
maksust Valitsusasutuste ja ametnikkude
ametlikku kirjavahetust.

Õige.

Maakonnaavalitsuse sekretäär (allkiri).

Väljakiri.

Protokoll nr. 1.

Viljandi Maakonnaõukogu koosolekust
18—21 jaanuarini 1919 a. Viljandi Maa-
konnaavalitsuse ruumides.

XVII.

Maakonnaõukogu, ärakuulates Maa-
konnaavalitsuse aruande ja läbivaadates
uurimise materjali Tuhalane vallavanema
Margus Sonin'i ametist kõrvaldamise ja
vangistamise kohta sõjaväe võimude kor-
raldusel — leidis:

1) Et Maakonna miilitsaülem kirjaga
30 detsembrist m. a. nr. 192 täatas Maa-
konnaavalitsusele, et kogutud täadete järele
on Tuhalane vallavanem Sonin umbes 61
peremehele käsu annud tuua ilma tasuta

Tuhalane vallamaja juure igäüks 1 puud rukkid ja 20 naela otre väljajagamiseks enamlaste perekondadele, ähvardusega vastasel korral nõutud vilja sunniviisil sisse nõuda.

2) Et Tuhalane valla nõukogu protokoll 6. detsembrist 1918 nr. 26 p. III näitab, et vallanõukogu hulga inimeste Saksa vangist tagasi tulemise pärast, kel esialgu mingit tööd ei olnud ja kes seepärast valast abi palusid, otsustas anda igale abipalujale kolme kuu pääle 2 puuda rukkid ja 1 puud otre ning see vilj sisse nõuda taksi hinna eest nendelt peremeestelt, kes alla kirjutanud abipalujate Saksa võimude kätte andmise protokollile 4. aprillist 1918.

3) Et see vallanõukogu otsus oleks võinud vahest küll administratiiv korras viljaandmise kohuse mitte ühetasa jaotuse pärast ümberlükatud saada nende kaebtuse pääle, keda ta puudutab, kuid ei sisalda aga eneses mingi kuriteo ega süümarke.

4) Et järelepärimisel selle — tööle vastolu kohta, mis ilmub Maakonna miilitsaülema täadaande 30. detsembrist m. a. nr. 192, milles esile tuuakse, et vilj on peremeestelt tasuta võetud ja enamlaste perekondadele antud, ning vallanõukogu protokoll 6. detsembrist m. a. nr. 26 p. III vahel, kust selgub, et vilj on võetud taksi hinna eest ja antud esialgseks äraelamiseks, kuni töö leidmiseni, Saksa vangist tagasi tulnud puudust kannatajatele elanikkudele, kelle „enamlus“ või riigivastalus ei ole mitte millegiga tõestatud, seletas Maakonna miilitsaülem, esmalt, et tema ei ole vallavanema Sonini kohta sõjaväevõimudele mingid täateid annud, pärast aga, et täadaandes 30. detsembrist nr. 192 toodud täated on võetud miilitsionääri Annuse protokollist, kes Sõjaväljakohtu poolt eila surma mõistetud Tuhalane Kooliõpetaja Laaredei kohta uurimist toimetanud, missugune protokoll 2 Eesti Diviisi Staapi saadetud ja et pääle ühe peidusoleva on kõik selles protokollis puudutatud isikud vangistat;

5) Et eeltoodud Maakonna miilitsaülema seletusest peab järeldama, et surmamõistetud kooliõpetaja Laaredei kohta miilitsionääri Annuse poolt kogutud uurimise materjaliga on ühes ka vallavanema Sonini kohta Sõjaväeülemusele ühekülgsed, tööle mittevastavaid täateid antud, mis vallavanema Sonini vangistamiseks võisid põhjust anda ja teda nüüd surmanuhtlusega ähvardavad.

Kõige seepärast Maakonnannõukogu otsustas — kohustada Maakonnaavalitsust:

1) Maakonna miilitsaülemale valjult näitama nende olude võõriti kirjeldamise pääle, mis Tuhalane vallavanema Sonini süüdistamiseks esile toodud ja teda kohustada miilitsionäärade täadaannete tõsidust järelekatsuma, iseäranis neis asjus, mis käivad sõjakohtu alla, selle juures seleta-

des, et Maakonna miilitsaülema eest vastutab Maakonnaavalitsus, kõikide teiste miilitsametnikkude eest aga Maakonna miilitsaülem üksi.

2) Sellest otsusest saata ärakiri 2-se Eesti Diviisiülema Staapi seletusega, et eeltähendet miilitsionääri Annuse täated Tuhalane vallavanema Sonini kohta tuleb pidada ühekülgsedeks tööoludele mitte vastavateks, kui tema kohta muud süüdistusmaterjali ei ole.

3) Paluda Vägede Ülemjuhatajat Tuhalane kooliõpetaja Laaredei kohta tehtud otsust mitte täide saata ja asja uuesti läbi vaadata lasta, sest miilitsionääri Annuse poolt Laaredei kohta kogutud täated võivad ühekülgsed olla, kui teisi tõendus ei ole.

4) Paluda Sõjaväljakohtu asemele Sõjaringkonnakohtu sisseseadmist, mis õiguse mõistmist paremine kindlustaks.

Õige.

Maakonnaavalitsuse sekretäär (allkiri).

Väljakiri.

Protokoll nr. 1.

Viljandi Maakonnannõukogu koosolekust 18—21 jaanuarini 1919 a. Viljandi Maakonnaavalitsuse ruumides.

XVIII.

Maakonnannõukogu, ära kuulates Maakonnaavalitsuse liikmete aruanded senisest tegevusest ja nende ühise täadaande oma volituste mahapanemisest ja ametist lahkumisest, kui ka põhjustest, mis neid seda tegema sunnivad, leiab:

Et Maakonnaavalitsus, asudes 14 novembril mineval aastal enese ja vallavalitsuste, mis Saksa okkupatsiooni võimude poolt täielikult kaotatud olid, uuesti organiseerimisele, sai maakonna valitsemise vormilikult kätte 25 novembril, kuid vabalt tegevusesse võis astuda alles 10 detsembril, kui Kaitseliit juba korraldatud ja sõjariistu sai ning tegeva jõuna võis välja astuda kohaliku Saksa Soldatitenõukogu vastu, kes Maakonnaavalitsuse tegevust takistas, temale koosolekute kokkukutsu- mise, korralduste tegemise, isegi Ajutise Valitsuse kuulutuste väljapanemise ja laialilaotamise ära keelas.

Sel ajal, kus Maakonnaavalitsus Saksa okkupatsiooni võimudega võitlust pidas, saatis Ajutine Valitsus otsekohe, Maakonnaavalitsusest mööda minnes, valdadesse välja: 1) omad üleskutsed, nõudes nendes enesele viibimata saatmist iga põlluvakamaa kohta puud vastavat vilja, igalt valjal 10 hobust, 7 vankrit, 10 kasukat jne. ja 2) omad esitajad ja volinikud neid nõudmisi kohtadel täideviima.

Maakonnaavalitsus, püüdes Ajutise Valitsuse nõudmiste kindelt täitmist, jaotas maakonnalt nõutud toiduained ja varus-

tusasjad valdade vahel nende suuruse järele ühetasaselt ära, nõnda et, näit, tuli anda 10 hobuse asemel suurel Viljandi vallas 32 hobust ja väiksel Viiratsil kõigest 3 hobust, ja määras nõudmiste täitmiseks valdadele kindlad tähtajad, rehkendades kõigi oludega, mis täitmist võimaldavad ja ajaga, mis selleks tingimata tarvilik.

Kuid valdadesse väljasaadetud Ajutise Valitsuse esitajatest nõudsid ühed Ajutise Valitsuse eeskirjade täpikäelset täitmist, teised jälle, ära tundes ülekohtu, mis ühetaolsus tooks, jätsid ja leppisid omalt poolt väiksematele valdadele mõned osad nõutud viljast ja asjadest maha, mis täadmatuse pärast Maakonnaavalitsuse korraldustest lahku läksid ja nõnda valdades segadusi sünnitasid ning nõudmiste täitmisele suurt viivitust töivad, nõudes Maakonnaavalitsuselt mitmekordseid seletusi ja ümberkorraldusi.

Hoolimata neist eelkirjeldet segamistest ja takistustest, on Maakonnaavalitsuse ergutuste, virgutuste ja korralduste kaudu üle miljoni Riigilaenu tellimisi tehtud, on kokkukogutud, Keskvalitsusele saadetud ja kohalikkudele sõjaväeosadele antud: 23870 puuda rukkid, 30560 puuda otre, 42067 puuda kaeru, 1118 puuda loomaliha, 298 puuda sealih, 22 puuda võid, 2096 puuda heinu, 19700 puuda kartulid, 478 hobust, 290 rege, 13 vankrit, 275 valjad, 400 sleid, 449 rangi, 298 sedlukat, 253 sedluka rihma, 318 looka, 82 paari trenge, 256 paari ohje, 64 torpa, 126 sadult, 121 kasukat, 31 sinelit, 27 palitut, 312 talimütsi, 4 suimütsi, 280 villasid tekke, 154 paari saapaid, 927 paari püksa, 252 kamsonit, 206 kuube, 772 särki, 36 vesti, 1894 paari kindaid, 1618 paari sokke, 19 voodilina, 2 magamiskotti, 99 käterätikut, 21 tükki seepi, 107 lambanahka ja hulk muid mitmesuguseid vähemaid asju.

Kuid segamine maakonna omavalitsusasutuste tegevusesse ja Maakonnaavalitsuselt oma allolevatele vallavalitsustele tehtavatesse korraldustesse kestab edasi, võttes niisuguse iseloomu, mis teeb küsitavaks demokraatlikult, üleüldisel valimisõiguse alusel valitud omavalitsusasutuste olemasolu.

Ajutise Valitsuse, üksikute Ministeeriumide ja sõjaväeosade esitajad toimetavad oma pääd — Maakonnaavalitsust ignoreerides, temast möödaminnes — rekvireerimisi ja konfiskeerimisi (Oras, Saral, Klemmer, Maim, Holland, Vaabelid), avaldavad metsikuid ähvardusi (kapt. Riigov), areteerivad ja kõrvaldavad vallametnikka (kapt. Reissar — Vastemõisas, leitn. Holland — Uue-Suislepis, Ajutise Valitsuse volinik Saral — Kõos), hoolimatalt lõhkudes ja purustades Maakonnaavalitsuselt suure vaeva ja energia kulutusega korraldatud ja organiseeritud maakonna elu.

Kõige selle juures tuleb veel Ajutise Valitsuse poolt endiste Vene kindralkuuberneri volitustega varustatud Kommissar, kel on antud õigus demokraatlikult, üleüldise valimisõiguse alusel valitud omavalitsuse ametnikka päris vormilikult, ilma kõige kohtuta oma hääksarvamise ja äranägemise järele tagandada. Ja Kommissariks on nimetat isik, kes võib ainult kõigutada seda autoriteeti, mis Maakonnaavalitsuse oma energiliku tegevusega lühikesel aja jooksul enesele omandanud; isik, kel ei ole Viljandimaal tarvilikku lugupidamist, keda tunnevad need, kel oli õnnetus võlgadesse sattuda ja tuli tegemist vihatud Vene ja Saksa kohtutega. See isik peab nüüd Maakonnaavalitsust käskima ja Maakonnaavalitsus peaks kohustet olema tema käske vallavalitsustele edasi andma? Terve Kommissari säädmise lugu on hoop omavalitsusasutuste isetegevusele, mis oli kätte võidetud suurte ohvritega, aastasadade jooksul peetud võitlustega ja kinnet 30 märtsi säädusega Eestimaa omavalitsusest.

Maakonnaõukogu selgesti mõistes ja kaasatundes, et seesugustel oludel ei suuda, ei ole võimalik demokraatlikult valitud rahva esitajatel kanda seda vastutust maakonna elu korraliku ja säädusmõõduliku käigu eest, mis nemand on võtnud eneste pääle oma valijate ees, kuid silmaspidades seda ülitähtsat ajajärku, milles meie rahvas praegu elab, pöördepunkti meie kodumaa ajaloos, kus seisab kaalul terve tulevik. terve eespidine olemasolu — peab siiski, hoolimata kõigist raskustest ja takistustest. püüdma üleval hoida õiglust ja sääduslikku korda, mis on meile eksamikis iseseisvate kultuurrahvaste ees ja mis võimaldavad edukalt lõpule viia sõda väliste vaenlaste vastu, et kõige sellele oleks paratamata hoobiks praeguste energilikkude ja maakonna elanikkude lugupidamist võitnud Maakonnaavalitsuse liikmete lahkumine, seepärast ühel häälel otsustas:

- 1) paluda tungivalt Maakonnaavalitsuse liikmed oma kohtadele paigale jääda,
  - 2) saata Maakonnaõukogu ja Maakonnaavalitsuse Esinikud Ajutisele Valitsusele maakonna valitsemise kohta seletusi andma ja ettepanekuid tegema.
- Õige.

Maakonnaavalitsuse sekretäär (allkiri).

LISA nr. 4.

Telefonogramm.

Vastu võetud 30 jaan. 1919 a. kell 3 p. l.

Vastuvõtja O. Birk.

Viljandimaa omavalitsuselt Maanõukogu (Maapäeva) esimehele.

Täna 30 jaan. 1919 a. Viljandi maakonna komissar Anderson tagandas ametist Viljandi maakonnavalitsuse sekretäri Andres Loorits'e ilma põhjuse nimetamata.

Viljandi maakonnavalitsuse esimees
Tibar.

LISA nr. 5.

Ä r a k i r i.

E. A. V.
Viljandi-Tartu
MAAKONNA KOMISSAR
30 Jaanuaril 1919 a.
Nr. 59.
Viljandis.

Viljandi maakonnavalitsuse sekretär
Andres Looritsale.

Teatan Teile, et Teie minu poolt Viljandi maakonna komandandi kirja põhjal 30. Jaanuarist s. a. Teie ameti kohuste täitmisest maakonna-valitsuse juures ajutiselt tagandatud olete.

Maakonna komissar (allkiri).
Alguskirjaga õige
Viljandi Maakonnanõukogu sekretäär
(allkiri).

LISA nr. 6.

Ä r a k i r i.

Viljandi
MAAKONNA KOMANDANT.
Nr. 60.
30. jaanuaril 1919 a.

Viljandi Linna Komandandile.

Käsen viibimata Viljandi Maakonnanõukogu ja Maakonnavalitsuse protokolliga raamatud aresteerida.

Viljandi Maakonna Komandant
Ülem-leitnant: (allkiri).

Alguskirjaga õige
Viljandi Maakonnanõukogu sekretäär:
(allkiri).

LISA nr. 7.

Ä r a k i r i.

E e s t i
Demokraatliku Vabariigi Ajutise
Valitsusele.

Sakala rahva poolt valitud Viljandi Maakonnavalitsuse Sekretäär Loorits on „komissari“ poolt vägivaldselt ja igasugu õiguse vastu ametist tagandatud.

Viljandi Maakonnavalitsuse kohalviibijad osakondade juhatajad ja ametnikud, anname sellega täada, et jätame 3 veebruarist seisma oma töö — terve Maakonna valitsemise — ja ei asu enne

oma kohtadele tagasi, kuni antakse see võimalus ka meie Loorits'ale.

Haridusosakonna Juhataja (allkiri).
Maakonnavalitsuse Esiniku asetäitja ja Töö- ja Hoolekandeosakonna Juhataja:
(allkiri).

Põllutöö- ja Toitlusosakonna Juhataja:
(allkiri).
Ametnikud: (allkirjad).

Alguskirjaga õige
Viljandi Maakonnanõukogu sekretäär:
(allkiri).

LISA nr. 8.

P ä e v a k ä s k Nr. 3.

Ä r a k i r i.

30. Jaanuaril 1919 aastal.

Sellega annan teada, et kõik ametnikud ja töölised, kes era- ja omavalitsuse asutustes ja ettevõtetes teenivad, ilma põhjuseta ja omavoliliselt ametist lahkumise ja töö seismajätmise korral minu poolt sõjavälja kohtu kätte antakse.

Viljandi Maakonna Komandant
Ülem-leitnant Vares.

Viljandi Maakonnavalitsusele.
Teenijatele minule tagasisaadetavate allkirjade vastu kuulutamiseks.

Viljandis, 30 Jaanuaril 1919 a. Nr. 71.
Viljandi Maakonna Komandandi abi:
St.-Kapten Vervolt (allkiri).

Alguskirjaga õige
Viljandi Maakonnanõukogu sekretäär:
(allkiri).

LISA nr. 9.

Ä r a k i r i.

Eesti Ajutise Valitsusele Tallinna. Ärakiiri Eesti Sõjavägede Ülemjuhatajale ja Eesti Maapäeva Esimehele.

Tartu Maakonna Nõukogu, Maakonna Valitsuse esimehe Jansi ametist tagandamise asja Eesti sõjavägede ülemjuhataja Laidoneri poolt läbivaadates, leiab, et Jansi kiri vägede ülemjuhataja tähelepainemist selle peale juhib, et haritlaste ühes bataljonis lahingusse saatmine, päälegi ilma tarvilise ettevalmistuseta, soovitav ei ole, kuna väide põhjendatud ei ole, nagu nõuaks Jans üleüldse Eesti haritlaste kodujäämist „Sotsialdemokraatis“; et Jansi kui töörahva esitaja tagandamine Tartu Maakonna Valitsuse esimehe kohalt tööliste hulgas rahulolematust sünnitaks ja neid sunniks ajutise valitsuse vastasrinda asuma, — seda kõike tähele pannes otsustas Tartu Maakonna Nõukogu ühel häälel: 1) Maakonna Valitsuse esimehele Jansile oma täielikku usaldust avaldada, 2) Eesti Ajutist Valitsust paluda sõjavägede ülemjuhataja otsust Jansi taganda-

mise asjus nr. 10 14. jaanuaril 1919 aastal — nõuab tema kõikide sõjaväkke võtmist, teiseks, et Jansi käest enne ametist tagandamist seletust pole nõutud, kolmandaks, et Eesti Maanõukogu ja Eesti Ajutise Valitsuse määrustes vägede ülemjuhatajale omavalitsuse ametnikkude tagandamise õigust pole antud, neljandaks, et demokraatlikes Eesti vabariigis iga kodaniku pühaks kohuseks peaks olema puuduste ettetoimine, mis riigile ja sõjaväele kahjulik võiks olla — tühjaks tunnistada, 3) ühes sellega leiab Maakonnannõukogu ennast sõjaväe varustuse huvides sunnitud olema Jansi kui vilunud maavalitsuse tegelast volitama ajuti kuni asja lõpuliku otsustamiseni Eesti Ajutise Valitsuse poolt maakonnaavalitsuse esimehe kohuseid täitma, kuna temale praegu võimata on vilunud asemikku leida, 4) ärakiri sellest otsusest Eesti sõjavägede ülemjuhatajale, Eesti Maapäeva esimehele saata.

Tartus, 21. jaanuaril 1919 a.

Tartu Maakonnannõukogu esimees
R. Jaska.

LISA nr. 10.

Tartu
MAAKONNA-VALITSUS
23 jaanuaril 1919 a.
Nr. 245.

Maapäeva esimehele.

Tartu Maakonna Nõukogu, oma 21. jaanuari koosolekul, meie demokraatlike omavalitsuse asutuste kujunenud seisukorda läbiharutades, leidis, et Eesti Ajutine Valitsus nende vastu vaenulise seisukoha on võtnud, mis avalikuks on tulnud:

1. komissaaride nimetamise läbi sellekohase seaduse põhjal omavalitsuse asutuste tegevuse järelvalvamiseks, õigusega valitud ametnikka ilma maakonna nõukogu nõusolemist küsimata ametist tagandada ja 2) maakonnaavalitsuse liikmete tagandamise sõjavägede ülemjuhataja kaudu, ilma et selle juures maakonna nõukogude arvamist oleks küsitud ja koguni ilma seletust pärimata süüdistatavatelt.

Niisugust vahetada demokraatlike omavalitsuse asutuste ja Ajutise Valitsuse vahel peab Tartu maakonna nõukogu riikliselt seisukohalt äärmiselt hädaohtlikuks. Eesti demokraatlike omavalitsuse asutused on need, kes võitlust Eesti iseseisvuse pärast on kandnud ja korraldanud. Seda on nad võinud teha kui rahva usalduse kandjad ja riigis ning rahvavahelise õiguse seisukohalt vastuvaidlemata tunnustatud asutused. Meie riikluse kõige kardetavamal silmapilgul nendega vastuolusse astumine tähendab rahva usalduse

kõigutamist valitsuse vastu ja meie iseseisvuse mõttel õigusliku pinna alt ära kukumist, sest ei ole teisi asutusi, kes täie õigusega seaduslikel alusel rahva tahtmist avaldaks.

Kõige sellepärast palub Tartu maakonna nõukogu Ajutist Valitsust ja Ajutist Maakonnannõukogu kõige rutemalt abinõusi tarvitusele võtta, et kujunevat vastolu Ajutise Valitsuse ja demokraatlike omavalitsuse asutuste vahel kaotada.

Maakonna Nõukogu Esimees:
R. Jaska (allkiri).

LISA nr. 11.

Maanõukogu esimehele.
Tallinnas.

Maanõukogule ettekandmiseks. Järva maakonna nõukogu oma erakorralisel koosolekul 29. jaanuaril, ära kuulates maakonna-valitsuse liikmete aruandeid senisest tegevusest ja neid väärnähtusi, mis viimasel ajal omavalitsuse asutuste tegevust halvavad, leiab: 1) et demokraatiline riigikord lubada ei või rahva poolt valitud asemikku ilma sellekohase kohtuotsuseta ametist tagandada, nagu seda kahjuks juba nähtavale on tulnud. Selle tagajärjel sündinud olukord demokraatlike omavalitsuse asutuste ja Ajutise Valitsuse vahel võib riikliselt seisukohalt äärmiselt hädaohtlikuks saada, 2) et üksikud ministeeriumid maakonnaavalitsusest möödaminnes maakonnadesse mitmesuguseid volinikke maakonnaavalitsuse esimehe õigustega saatnud on, kes maakonna omavalitsuse asutuste tegevusesse endid segavad. Seesugustel oludel ei ole demokraatiliselt valitud rahva esitajatel võimalik kanda vastutust maakonna elu korraldiku ja seadusmööduliku käigu eest, mis nemand on võtnud eneste peale oma valijate ees, 3) et valitsuse asutuste poolt maakonnadesse isikuid ilma nende tegevuspiirkonda ära tähendamata määratud on, nagu maakonnaülema, kaitseliidu ülem, rahvaväe ülem jne., kes maakonnas kõik võimu oma kätte püüavad saada. Selle tagajärjel kujunenud mitmevõim teeb võimataks demokraatiliselt valitud omavalitsusasutuste maakonna elu korraldiku juhtida ja riigile eluliselt tarvilisi korraldusi läbi viia. Kõiki seda tähele pannes otsustab maakonna nõukogu ühel häälel maanõukogu paluda kõige rutemaid abinõusi tarvitusele võtta, et kujunevat vastolu Ajutise Valitsuse ja demokraatlike omavalitsuste vahel kaotada.

Järva maakonna nõukogu abiesimees
Käsebier.

Sekretär J. Sõnajalg.